



ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Eğilimlerinin Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi*

Doğan Güneş TEMLİ¹ , Esat ŞANLI² 

¹Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Samsun, Türkiye

²Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye

*Bu araştırma birinci yazarın yüksek lisans tez verilerinden üretilmiş ve 23-24 Aralık 2023 tarihlerinde Samsun'da gerçekleşen Şiddet Döngüsü ve Çözüm Önerileri Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulurken özet bildiri kitapçığında yer almıştır.

Öz

Amaç: Çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerinin fakülte, cinsiyet, ebeveyn tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma ve yaşam amacı değişkenleriyle incelenmesidir.

Yöntem: Çalışma 958 üniversite öğrencisiyle, anket tekniği ve kesitsel ilişkisel yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Saldırganlık eğiliminin ölçülmesinde Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) kullanılmıştır. Fakülte, cinsiyet, ebeveyn tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma ve yaşam amacı değişkenleri kişisel bilgi formuyla ölçülmüştür. Verilerin analizinde Mann-Whitney U testi ve Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır.

Bulgular: Bulgular erkek öğrencilerin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve düşmanlık boyutlarında kadın öğrencilere göre; spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin ise tüm boyutlarda diğer öğrencilere göre saldırganlık eğilimlerinin daha fazla olduğuna işaret etmektedir. İlgisiz/ihmalkâr ebeveyn tutumlarının fiziksel saldırganlık ve düşmanlık eğilimleri üzerinde; koruyucu ebeveyn tutumunun ise öfke eğilimi üzerinde olumsuz role sahip olduğu görülmektedir. Aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan öğrenciler tüm boyutlarda saldırganlık eğilimi en yüksek grupken, aile içinde hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan öğrenciler ise saldırganlık eğilimleri en düşük gruptur. Yaşamın amacını anlamlı bir hayat yaşamak olarak gören öğrencilerin tüm boyutlarda saldırganlık eğilimleri en düşük grup olduğu; zengin ve statü sahibi olma amaçlarını benimseyen öğrencilerin ise saldırganlık eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmektedir.

Sonuç: Sosyal çevrenin ve bireyin kendi psikolojik eğilimlerinin saldırganlık üzerinde birlikte rol oynadığı görülmektedir. Bulgulardan ve saldırganlık alanyazını çerçevesindeki tartışmadan hareketle saldırganlık ve şiddet davranışlarının azaltılabilmesi için genç yetişkinlerde yaşam amacı ve aile sistemi gibi hem bireysel hem sosyal yönleri bulunan etkenler üzerinde durulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Düşmanlık, Öfke, Ebeveyn Tutumları, Aile İçi Şiddet, Yaşam Amacı

Investigation of University Students' Aggression Tendencies in the Context of Various Variables

Abstract

Objective: The aim of this study is to investigate the aggression tendencies among university students with the variables of faculty, gender, parental attitudes, exposure to physical violence in the family and life purpose.

Method: The study was carried out on 958 university students by using survey technique and cross-sectional method. The Buss-Perry Aggression Scale (BPAQ) was used to measure the aggression tendencies. Variables of faculty, gender, parental attitudes, exposure to physical violence in the family & life purpose were measured by the personal information form. Data analysis was carried out with Mann-Whitney U test and Kruskal-Wallis H test.

Received: 05.11.2024; **Revised:** 06.02.2025; **Accepted:** 19.03.2025; **Publication:** 30.06.2025

Citation: Temli, D. G. ve Şanlı, E. (2025). Üniversite öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerinin çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi. *Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry*, 5(1), 10-22.

Corresponding Author: Doğan Güneş TEMLİ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kurupelit Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi A Blok, Psikoloji Bölümü, Atakum/Samsun, gunes.temli@omu.edu.tr



Results: Findings indicate that male students had higher aggression tendencies than females in terms of physical aggression, verbal aggression and hostility & sports sciences' students had higher tendencies than other students in all dimensions. Careless/negligent parental attitudes have negative role on the physical aggression & hostility tendencies and protective attitude has negative role on the anger tendency. Students who were frequently exposed to physical violence in the family had highest tendencies and students who have never been exposed to physical violence in the family had lowest tendencies in all aggression dimensions. Students who see their life purpose as living a meaningful life had the lowest tendencies and students who adopt being rich & having a status purposes had highest tendencies in all aggression dimensions.

Conclusion: The social environment and the individual's own psychological tendencies play a role on the aggression. Based on findings and the discussion within the literature on aggression, in order to reduce aggression and violent behavior in young adults, it is suggested to focus on factors that have both individual and social aspects, such as purpose of life and family system.

Keywords: Aggression, Hostility, Anger, Parental Attitudes, Domestic Violence, Purpose of Life

Giriş

Sonucundan bağımsız olarak zarar verme niyetiyle gerçekleştirilen tüm davranışların ve zarar verme niyetinin olumsuz etkilemediği herhangi bir alan, birey veya topluluk bulunmamaktadır. Pek çok psikolojik sorunla ilişkilendirilen saldırganlık (Du ve ark., 2022; Garofalo ve ark., 2021; Guan ve ark., 2024) ekonomik zararlar dahil olmak üzere toplumlar için de büyük bir yük oluşturmaktadır (Iqbal ve ark., 2019). Saldırganlığın olumsuz sonuçlarından etkilenen bir grup olarak ise genç yetişkinler ön plana çıkmaktadır. Saldırgan davranışlar üniversite öğrencileri bağlamında yaygın bir problem olarak görülmektedir (Abasiubong ve ark., 2011; Zhou ve ark., 2017). Bu yaygınlık öğrencilerin şiddete en çok (%47.2) okul ortamında maruz kaldıklarını göstermekte ve sorunun ulaştığı boyutları ortaya koymaktadır (Baş, 2020). Nitekim saldırgan davranışların yükseköğretim kurumlarında cinayet boyutuna ulaşabildiği bilinmektedir (Taşar, 2019).

Saldırganlık üniversite öğrencileri arasında pek çok farklı biçimde gözlenebilmektedir. Örneğin üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılık düzeyi hem düşmanlık ve öfke (Koç ve ark., 2018a) hem de fiziksel ve sözel saldırganlık eğilimleriyle ilişkilendirilmektedir (Fekih-Romdhane ve ark., 2022). Fiziksel, psikolojik/duygusal, cinsel boyutlardaki yıkıcı davranışları içeren flört şiddeti (Set, 2020), toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilmekte ve aile, okul, sosyal medya gibi diğer bağlamlardaki şiddet davranışlarından bağımsız olmadığı düşünülmektedir (Taquette ve Maia Monteiro, 2019). Benzer şekilde, toplumsal cinsiyet algısının düşük olması kadına yönelik fiziksel şiddet için olumlu tutumlarla ilişkilendirilmektedir (Koç ve ark., 2018b). Akran zorbalığı özellikle sözel zorbalık-ışağılama biçiminde üniversite öğrencileri arasında yaygınlığını sürdürmektedir (Pörhöla ve ark., 2020). Siber zorbalık ise e-posta, sosyal paylaşım siteleri ve mesajlar üzerinden gerçekleşmekte ve öğrenciler arasındaki bir diğer yaygın saldırganlık biçimini oluşturmaktadır (Dursun ve ark., 2020; Shaikh ve ark., 2020).

Saldırganlığın etkilerine bakıldığında, genç yetişkinlerin farklı alanlarda olumsuz etkilendiği görülmektedir (Karataş, 2009). Uygulayan açısından bakıldığında, saldırganlık

eğilimlerinin üniversite öğrencilerinde depresyon düzeyi ile pozitif yönlü, manevi iyi oluş düzeyi ile ise negatif yönlü ilişkiler sergilediği belirtilmektedir (Alorani ve Alradaydeh, 2017). Ayrıca saldırganlığın bilişsel boyutu olan düşmanlık eğilimi tütün ürünleri ve madde kullanımıyla ilişkilendirilmektedir (Hamdan-Mansour ve ark., 2009). Saldırgan öğrenciler arkadaş çevrelerinden dışlanmakta ve sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirememektedir (Thomas, 2019). Saldırganlığın, uygulayan tarafta yer alan öğrenciler üzerindeki yıkıcı etkileri depresyon üzerinden intihar girişimlerine de ulaşabilmektedir (Mousavi ve ark., 2012).

Saldırganlığın maruz kalan öğrenciler üzerinde de benzer yıkıcı etkilere neden olduğu görülmektedir. Örneğin siber zorbalığa maruz kalma depresyon ve kaygı (Jenaro ve ark., 2021); fobik kaygı ve paranoya (Schenk ve Fremouw, 2012); yalnızlık, problemli internet kullanımı, düşmanlık (Kokkinos ve Antoniadou, 2019) ve intihar düşünceleri/girişimleri (Medrano ve ark., 2018; Schenk ve Fremouw, 2012) ile ilişkilendirilmektedir. Flört şiddetine maruz kalan öğrencilerde yoğun düzeyde depresyon, kaygı ve stres semptomları gelişebildiği (Choi ve ark., 2017; Shorey ve ark., 2011); partneri tarafından cinsel şiddet gören öğrencilerde ise depresyon aracılığıyla intihar düşüncelerinin artabildiği (Chan ve ark., 2008) bilinmektedir. Benzer şekilde sözel saldırganlığa maruz kalma ile depresyon, kaygı ve intihar eğilimleri ilişkilendirilmekte (Poling ve ark., 2019); fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalan öğrencilerde alkol ve madde kullanımı gibi sorunlar (Caamano-Isorna ve ark., 2021) yanında akademik sorunların da gelişebileceği belirtilmektedir (Kaufman ve ark., 2019).

Üniversite öğrencilerinde saldırganlık davranışlarının kökenlerine inildiğinde sosyal çevre etkilerinin ve bireyin kendi psikolojik eğilimlerinin öne çıkan iki temel faktörü oluşturduğu görülmektedir (Alvarez-Garcia ve ark., 2018). Saldırgan davranışlar üzerinde rol oynayan sosyal çevre etkileri arasında gençlerin ebeveynleriyle kurdukları ilişkilerin niteliği (Lakhdir ve ark., 2020) ve aile içerisindeki şiddet öyküsü (Contreras ve ark., 2020) ön plana çıkmaktadır. Bireysel dinamikler söz konusu olduğunda ise yaşamdan alınan tatminin (Valois ve ark., 2001) ve

yaşanılan hayattan bir beklentinin olup olmamasının veya belirlenen yaşam amacının ne olduğunun (Kuzucu ve Şimşek, 2013) saldırganlık ve şiddet eğilimlerini biçimlendirici bir role sahip olduğu bilinmektedir. Kendini koşulsuz olarak kabul edemeyen, yaşam amaçlarını gerçekleştiremediğinde benlik saygısını kaybeden genç yetişkinlerde saldırganlık ve şiddet eğilimleri ideolojik zorbalık, dışlama ve cinsel zorbalık gibi farklı biçimlerde karşılık bulabilmektedir (Kaya ve Arslan-Şeker, 2022).

Görüldüğü üzere, saldırganlığın olumsuz sonuçları, toplumun tüm kesimleri kadar genç bireyleri de etkilemektedir. Üniversite öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerinde bireysel ve sosyal farklı etkenlerin rol oynadığı görülmektedir. Bu araştırmada, anılan alanyazından hareketle üniversite öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerinin öğrenim görülen fakülte, cinsiyet, ebeveyn tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma ve yaşam amacı değişkenleri bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. Bulgular, ilgili alan yazın ışığında tartışılarak şiddet-saldırganlık ekseninde üniversite öğrencileri arasında güncel bir problem teşkil eden yıkıcı davranışların önlenmesi ve sağlıklı bir toplumsal yapının inşası adına genç bireyler için alınabilecek önlemler ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Yöntem

Araştırmada üniversite öğrencilerinin saldırganlık eğilimleri ile öğrenim görülen fakülte, cinsiyet, ebeveyn tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma ve yaşam amacı değişkenleri arasındaki ilişkiler araştırma amaçları doğrultusunda kesitsel ilişkisel yöntem (Spector, 2019) kullanılarak incelenmiştir. Saldırganlık eğilimlerini ve öğrenim görülen fakülte, cinsiyet, ebeveyn tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma ve yaşam amacı değişkenlerini ölçmek adına Likert tipte ölçekten ve kişisel bilgi formundan yararlanılmış olup anket tekniği kullanılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmanın evreni Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde fen-edebiyat, eğitim, ilahiyat ve spor bilimleri fakültelerinde öğrenim gören lisans öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem, seçkisiz bir yöntem olan tabakalı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Tabakalı örnekleme yöntemi, evreni oluşturan alt grupların her birinin örnekleme temsil edilmesine dayanmakta olup oranlı tabakalı örnekleme yönteminde her tabakanın örnekleme oranı evrendeki oranına göre belirlenmektedir (Shaughnessy ve ark., 2016; Zedeck, 2014). Bahsedilen dört fakültedeki öğrencilerin örneklem içerisindeki oranlarının, evren içerisindeki oranlarıyla benzer olmasına dikkat edilmiştir.

Araştırmaya 657'si kadın (%68.6) ve 301'i erkek (%31.4) olmak üzere toplamda 958 üniversite öğrencisi katılmıştır. Fen-edebiyat (n=236, %24.6), eğitim (n=278, %29.0),

ilahiyat (n=254, %26.5) ve spor bilimleri (n=190, %19.8) fakülteleri için katılımcı sayıları dengeli dağılmış olup, örneklemi oluşturan öğrencilerin 637'si (%66.5) 21-24 yaş; 264'ü (%27.6) 17-20 yaş; 32'si (%3.3) 25-28 yaş; 24'ü (%2.5) ise 29 ve üzeri yaş aralığında yer almıştır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel bilgi formu

Katılımcıların saldırganlık eğilimleri ile ilişkili olabileceği düşünülen değişkenlerin incelenmesi adına kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Formda katılımcılara araştırmanın temel değişkenleri olan cinsiyetleri, hangi fakültede öğrenim gördükleri, ebeveynlerinin tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalıp kalmadıkları ve hayatlarını neyin anlamlı kıldığı sorulmuştur. Ebeveyn tutumları, "Anne ve babanızın size olan tutumları sizce nasıldır" sorusuna verilebilecek "demokratik, otoriter, koruyucu, ilgisiz/ihmkâr" seçenekleriyle sınıflandırılmıştır. Aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma değişkeni, "Şimdiye kadar aile içinde fiziksel şiddete maruz kaldınız mı" sorusuna verilebilecek "hiçbir zaman, nadiren, sık sık" seçenekleriyle sınıflandırılmıştır. Yaşam amacı değişkeni ise "Hangisi sizin için hayatı daha anlamlı kılar" sorusuna verilebilecek "zengin olmak, statü sahibi olmak, sevilen bir insan olmak, anlamlı bir hayat yaşamak" seçenekleriyle sınıflandırılmıştır.

Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

Katılımcıların saldırganlık eğilimlerinin ölçülmesinde Buss ve Perry tarafından geliştirilen (Buss ve Perry, 1992) Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe formu (Demirtaş Madran, 2013) kullanılmıştır. Toplam 29 madde içeren ölçek fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlık olmak üzere 4 faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin tamamı için elde edilen Cronbach-Alfa katsayısı 0.85; toplam puan için elde edilen test-tekrar test güvenilirlik (Pearson korelasyon) katsayısı 0.97; ölçüt geçerliği için hesaplanan korelasyon katsayısı ise 0.49'dur.

İşlem

Çalışma için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan izin alınmıştır (Karar numarası: 2018/131, 02/05/2018). Katılımcılardan fiziksel ve çevrim içi anket uygulaması olmak üzere iki farklı biçimde veri toplanmıştır. Çevrim içi anketin kullanılmasıyla fiziksel olarak ulaşılamayacak katılımcılara da ulaşılabileceği ve katılımcılara esneklik sağlanabileceği düşünülmüştür. İlgili fakültelerde sınıf ortamında uygulanan fiziksel anket formuyla da çevrim içi anket formunun ulaştırılamadığı öğrencilere ulaşılması hedeflenmiştir.

Katılımcılar anketlerde yer alan soruları bireysel olarak yanıtlamışlardır. Katılımcılara çalışmanın amaçları ve çalışmadan diledikleri an çıkabilecekleri gibi konularda bilgi verilmiştir. Bilgilendirilmiş onamın alınmasıyla

katılımcılara Kişisel Bilgi Formu ve Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ) sunulmuştur.

Verilerin Analizi

SPSS 23 programında verilerin analizlere uygun olup olmadığı incelenmiştir. Toplamda 972 katılımcıdan veri toplanmış olup anket formundaki soruları yanıtlamayan 14 katılımcının verileri veri setinden çıkarılmıştır. İstatistiksel analizler 958 katılımcıdan oluşan veri seti üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Saldırganlık ölçeği için Cronbach-Alfa ölçütüyle gerçekleştirilen iç tutarlılık güvenirlik analizi sonucunda ölçekten bir maddenin çıkarılması gerektiği görülmüştür. Buna göre, sözel saldırganlık faktörü içerisinde BPSÖ4

Tablo 1. Cinsiyete Göre Saldırganlık Eğilimleri Mann Whitney U Testi Sonuçları

Saldırganlık Türü	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	Z	p
Fiziksel Saldırganlık	Kadın	657	399.75	262632.50	46479.500	-13.197	<0.001**
	Erkek	301	653.58	196728.50			
Düşmanlık	Kadın	657	464.84	305401.50	89248.500	-2.426	<0.015*
	Erkek	301	511.49	153959.50			
Öfke	Kadın	657	470.94	309409.00	93256.000	-1.416	<0.157
	Erkek	301	498.18	149952.00			
Sözel Saldırganlık	Kadın	657	435.96	286426.50	70273.500	-7.234	<0.001**
	Erkek	301	574.53	172934.50			

*p<0.05, **p<0.001

Bulgular

Cinsiyete Göre Saldırganlık Eğilimlerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların saldırganlık eğilimlerinin cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin analiz edilmesi için gerçekleştirilen Mann-Whitney U testi sonucuna göre tüm saldırganlık alt boyutlarından elde edilen puanlarda erkeklerin sıra ortalamaları kadınların sıra ortalamalarından yüksektir (**Tablo 1**). Cinsiyete bağlı farklılıkların fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve sözel saldırganlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı olduğu; öfke alt boyutunda ise anlamlı olmadığı görülmektedir. Fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve sözel saldırganlık alt boyutlarında elde edilen farklılıklar incelendiğinde, fiziksel saldırganlık alt boyutunda erkeklerin saldırganlık sıra ortalamasının (653.58), kadınların sıra ortalamasına (399.75) göre daha yüksek olduğu (U=46479.500, p<0.001); düşmanlık alt boyutunda erkeklerin saldırganlık sıra ortalamasının (511.49), kadınların sıra ortalamasına (464.84) göre daha yüksek olduğu (U=89248.500, p<0.05); sözel saldırganlık alt boyutunda erkeklerin saldırganlık sıra ortalamasının (574.53), kadınların sıra ortalamasına (435.96) göre daha yüksek olduğu (U=70273.500, p<0.001) görülmektedir.

Fakültelere Göre Saldırganlık Eğilimlerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların öğrenim gördükleri fakülteler ile saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde tüm

maddesi ($\alpha=0.63$) çıkarılmıştır. Güvenirlik analizinin ardından verilerin dağılımı normallik analiziyle kontrol edilmiştir. Kolmogorov-Smirnov testinin sonuçlarına göre saldırganlık ölçeğinden elde edilen toplam puan ($p<0.01$) ile fiziksel saldırganlık ($p<0.01$), sözel saldırganlık ($p<0.01$), düşmanlık ($p<0.01$) ve öfke ($p<0.01$) alt boyutlarına ait verilerin normal dağılım sergilemediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla cinsiyet değişkeniyle saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkilerin analizinde Mann-Whitney U testi; öğrenim görülen fakülte, ebeveyn tutumları, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma ve yaşam amacı değişkenleriyle saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkilerin analizinde ise Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır.

saldırganlık alt boyutlarında spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören katılımcıların en yüksek sıra ortalamasına sahip olduğu görülmektedir (**Tablo 2**). Öğrenim görülen fakültelere göre sıra ortalamaları arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı Kruskal-Wallis H testi ile incelenmiştir. **Tablo 2**'deki değerler, her bir saldırganlık türü için fakülteler arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre, spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin fiziksel saldırganlık sıra ortalamaları (649.28), fen-edebiyat (405.04), ilahiyat (466.62) ve eğitim (438.45) fakültelerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksektir ($\chi^2=95.535$, $p<0.001$). Spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin düşmanlık sıra ortalamaları (553.37), fen-edebiyat (485.76), ilahiyat (437.51) ve eğitim (462.06) fakültelerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksektir ($\chi^2=20.673$, $p<0.001$). Benzer şekilde spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin öfke sıra ortalamaları (532.06), fen-edebiyat (471.27), ilahiyat (481.06) ve eğitim (449.14) fakültelerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksektir ($\chi^2=10.446$, $p<0.05$). Son olarak, spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin sözel saldırganlık sıra ortalamaları (572.56), fen-edebiyat (444.08), ilahiyat (487.19) ve eğitim (438.94) fakültelerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksektir ($\chi^2=31.871$, $p<0.001$).

Ebeveyn Tutumlarına Göre Saldırganlık Eğilimlerine Yönelik Bulgular

Ebeveyn tutumlarıyla saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde (**Tablo 3**), fiziksel saldırganlık ve düşmanlık alt boyutlarında anne-babasının tutumlarını ilgisiz/ihmalkâr olarak tanımlayan katılımcıların saldırganlık puanlarının diğer katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Öfke ve

sözel saldırganlık alt boyutlarında anne-babasının tutumlarını koruyucu olarak tanımlayan katılımcıların saldırganlık puanları diğer katılımcılardan daha yüksektir. Tüm alt boyutlarda ebeveynlerinin kendilerine yönelik demokratik bir tutum sergilediğini belirten katılımcıların saldırganlık puanlarının diğer katılımcılara göre saldırganlık puanları en düşük grup olması dikkati çekmektedir.

Tablo 2. Fakültelere Göre Saldırganlık Eğilimleri Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Saldırganlık Türü	Fakülte	N	Sıra Ortalaması	χ^2	sd	p
Fiziksel Saldırganlık	Fen Edebiyat	236	405.04	95.535	3	<0.001**
	İlahiyat	254	466.62			
	Eğitim	278	438.45			
	Spor Bilimleri	190	649.28			
Düşmanlık	Fen Edebiyat	236	485.76	20.673	3	<0.001**
	İlahiyat	254	437.51			
	Eğitim	278	462.06			
	Spor Bilimleri	190	553.37			
Öfke	Fen Edebiyat	236	471.27	10.446	3	0.015*
	İlahiyat	254	481.06			
	Eğitim	278	449.14			
	Spor Bilimleri	190	532.06			
Sözel Saldırganlık	Fen Edebiyat	236	444.08	31.871	3	<0.001**
	İlahiyat	254	487.19			
	Eğitim	278	438.94			
	Spor Bilimleri	190	572.56			

*p<0.05, **p<0.001

Ebeveyn tutumları bazında gerçekleştirilen Kruskal-Wallis H testine ait **Tablo 3**'teki değerler, sözel saldırganlık haricindeki diğer üç saldırganlık türü için katılımcıların anne-babalarının sergilediği ebeveyn tutumlarına bağlı farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre, ebeveynlerinin tutumları ilgisiz/ihmalkâr olan katılımcıların fiziksel saldırganlık sıra ortalamaları (544.34), demokratik (455.11), otoriter (501.95) ve koruyucu (533.49) olan katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=14.607$, p<0.05). İlgisiz/ihmalkâr ebeveyn tutumları ile

yetişen katılımcıların benzer şekilde düşmanlık sıra ortalamaları (574.81), demokratik (445.64), otoriter (542.14) ve koruyucu (541.81) tutumlar ile yetişen katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=28.103$, p<0.001). Ebeveynlerinin kendilerine yönelik tutumlarını koruyucu olarak tanımlayan katılımcıların öfke alt boyutundaki sıra ortalamaları (548.70) ise demokratik (449.49), otoriter (528.54) ve ilgisiz/ihmalkâr (511.49) ebeveyn tutumları ile karşılaşan katılımcılardan daha yüksektir ($\chi^2=22.074$, p<0.001).

Tablo 3. Ebeveyn Tutumlarına Göre Saldırganlık Eğilimleri Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Saldırganlık Türü	Ebeveyn Tutumu	N	Sıra Ortalaması	χ^2	sd	p
Fiziksel Saldırganlık	Demokratik	652	455.11	14.607	3	0.002*
	Otoriter	87	501.95			
	Koruyucu	175	533.49			
	İlgisiz/İhmalkâr	40	544.34			
Düşmanlık	Demokratik	652	445.64	28.103	3	<0.001**
	Otoriter	87	542.14			
	Koruyucu	175	541.81			
	İlgisiz/İhmalkâr	40	574.81			
Öfke	Demokratik	652	449.49	22.074	3	<0.001**
	Otoriter	87	528.54			
	Koruyucu	175	548.70			
	İlgisiz/İhmalkâr	40	511.49			
Sözel Saldırganlık	Demokratik	652	462.90	7.625	3	0.054
	Otoriter	87	475.82			
	Koruyucu	175	523.09			
	İlgisiz/İhmalkâr	40	519.64			

*p<0.05, **p<0.001

Aile İçinde Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Düzeylerine Göre Saldırganlık Eğilimlerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma düzeyleriyle saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiler

incelendiğinde (**Tablo 4**), tüm saldırganlık alt boyutlarında en yüksek sıra ortalamasının aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcılara ait olduğu görülmektedir. Aile içerisinde nadiren fiziksel şiddete maruz kalan katılımcılar sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcıları

Tablo 4. Aile İçinde Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumlarına Göre Saldırganlık Eğilimleri Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Saldırganlık Türü	Aile İçinde Fiziksel Şiddete Maruz Kalma	N	Sıra Ortalaması	χ^2	sd	p
Fiziksel Saldırganlık	Hiçbir Zaman	621	443.52	33.340	2	<0.001**
	Nadiren	320	536.18			
	Sık Sık	15	696.27			
Düşmanlık	Hiçbir Zaman	621	453.82	15.394	2	<0.001**
	Nadiren	320	520.67			
	Sık Sık	15	600.53			
Öfke	Hiçbir Zaman	621	454.35	19.486	2	<0.001**
	Nadiren	320	515.36			
	Sık Sık	15	692.13			
Sözel Saldırganlık	Hiçbir Zaman	621	461.50	9.551	2	0.008*
	Nadiren	320	504.60			
	Sık Sık	15	625.53			

*p<0.05, **p<0.001

takip etmektedir. Tüm saldırganlık alt boyutlarında en düşük sıra ortalamaları ise aile içinde hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan katılımcılara aittir.

Aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma bazındaki Kruskal Wallis H testine ait **Tablo 4**'teki değerler, tüm saldırganlık türlerinde aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma düzeyine bağlı farkların istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre, aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcıların fiziksel saldırganlık sıra ortalamaları (696.27), nadiren fiziksel şiddete maruz kalan (536.18), ve hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan (443.52) katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=33.340$, p<0.001). Aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcıların düşmanlık sıra ortalamaları (600.53), nadiren fiziksel şiddete maruz kalan (520.67), ve hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan (453.82) katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=15.394$, p<0.001). Aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcıların öfke sıra ortalamaları (692.13), nadiren fiziksel şiddete maruz kalan (515.36), ve hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan

(454.35) katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=19.486$, p<0.001). Son olarak, aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcıların sözel saldırganlık sıra ortalamaları (625.53), nadiren fiziksel şiddete maruz kalan (504.60), ve hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan (461.50) katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=9.551$, p<0.05).

Yaşam Amacına Göre Saldırganlık Eğilimlerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların yaşam amaçlarıyla saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde (**Tablo 5**), fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve öfke alt boyutlarında en yüksek sıra ortalamasının yaşam amacı olarak zengin olmayı benimseyen katılımcılara ait olduğu görülmektedir. Sözel saldırganlık alt boyutunda en yüksek sıra ortalaması, yaşam amacı olarak statü sahibi olmayı belirleyen katılımcılara aittir. Tüm alt boyutlardan saldırganlık sıra ortalaması en düşük grubun yaşam amacı olarak anlamlı bir hayat yaşamayı benimseyen katılımcılara ait olması dikkat çekicidir.

Tablo 5. Yaşam Amacına Göre Saldırganlık Eğilimleri Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Saldırganlık Türü	Yaşam Amacı	N	Sıra Ortalaması	χ^2	sd	p
Fiziksel Saldırganlık	Zengin Olmak	49	644.43	39.527	3	<0.001**
	Statü Sahibi Olmak	75	561.27			
	Sevilen Bir İnsan Olmak	149	531.53			
	Anlamlı Bir Hayat Yaşamak	683	445.94			
Düşmanlık	Zengin Olmak	49	650.35	43.412	3	<0.001**
	Statü Sahibi Olmak	75	587.41			
	Sevilen Bir İnsan Olmak	149	517.64			
	Anlamlı Bir Hayat Yaşamak	683	445.67			
Öfke	Zengin Olmak	49	563.01	27.770	3	<0.001**
	Statü Sahibi Olmak	75	543.36			
	Sevilen Bir İnsan Olmak	149	553.88			
	Anlamlı Bir Hayat Yaşamak	683	448.87			
Sözel Saldırganlık	Zengin Olmak	49	552.00	12.314	3	0.006*
	Statü Sahibi Olmak	75	559.10			
	Sevilen Bir İnsan Olmak	149	486.09			
	Anlamlı Bir Hayat Yaşamak	683	462.72			

*p<0.05, **p<0.001

Benimsenen yaşam amacı değişkeni için uygulanan Kruskal Wallis H testine ait **Tablo 5**'teki değerler, tüm saldırganlık türlerinde katılımcıların benimsedikleri yaşam amaçlarına bağlı farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olduğunu

göstermektedir. Buna göre, yaşam amacı olarak zengin olmayı benimseyen katılımcıların fiziksel saldırganlık sıra ortalamaları (644.43) statü sahibi olmayı (561.27), sevilen bir insan olmayı (531.53) ve anlamlı bir hayat yaşamayı

(445.94) benimseyen katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=39.527$, $p<0.001$). Düşmanlık alt boyutunda yaşam amacı olarak zengin olmayı benimseyen katılımcıların sıra ortalamaları (650.35) statü sahibi olmayı (587.41), sevilen bir insan olmayı (517.64) ve anlamlı bir hayat yaşamayı (445.67) benimseyen katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=43.412$, $p<0.001$). Benzer şekilde öfke alt boyutunda da yaşam amacı olarak zengin olmayı benimseyen katılımcıların sıra ortalamaları (563.01) statü sahibi olmayı (543.36), sevilen bir insan olmayı (553.88) ve anlamlı bir hayat yaşamayı (448.87) benimseyen katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=27.770$, $p<0.001$). Son olarak, yaşam amacı olarak statü sahibi olmayı benimseyen katılımcıların sözel saldırganlık sıra ortalamaları (559.10) ise zengin olmayı (552.00), sevilen bir insan olmayı (486.09) ve anlamlı bir hayat yaşamayı (462.72) benimseyen katılımcılara göre daha yüksektir ($\chi^2=12.314$, $p<0.05$).

Tartışma

Cinsiyete yönelik bulgular, erkek öğrencilerin fiziksel ve sözel saldırganlık eğilimlerinin kadınlardan daha fazla olduğuna ve ayrıca saldırganlığın bilişsel boyutuna karşılık gelen düşmanca düşüncelere daha çok sahip olduğuna işaret etmektedir. Alanyazında testosteron düzeyindeki artış saldırgan davranışlarda bulunma eğilimiyle ilişkilendirilmektedir (Carre ve Olmstead, 2015; Vongas ve Al Hajj, 2017). Erkek cinsiyet hormonu olan testosteron (Kartalci, 2010), saldırganlık eğilimindeki cinsiyete bağlı farklılıkların biyolojik temeli olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla söz konusu çalışmanın bulgularıyla cinsiyete bağlı saldırganlık farklılıklarının testosteron üzerinden açıklanması örtüşmektedir.

Öğrenci örneklemeleriyle yürütülen araştırmalarda, erkeklerin saldırganlık eğilimlerinin kadınlardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Camadan ve Yazıcı, 2017; Çelik ve Kocabıyık, 2014; Karataş, 2008). Saldırganlık eğilimlerindeki cinsiyete bağlı farklılıkları açıklamada kullanılan bir diğer faktör ise toplumsal cinsiyet rolleridir. Empatik eğilimin kadınlarla erkekler arasındaki cinsiyet rolleri farklılıklarından etkilenmesi beklenmektedir (Hasta ve Güler, 2013). Söz konusu çalışmanın erkeklerin daha yüksek saldırganlık eğilimlerine sahip olduğu bulgusu, alanyazındaki toplumsal cinsiyet rolleri farklılıkları ve kadınların daha yüksek empatik eğilim taşıdıkları açıklamalarıyla örtüşmektedir.

Bulgular spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin tüm alt boyutlarda daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Benzer bir çalışmanın bulguları da sosyal bilimler öğrencilerinin mühendislik gibi daha teknik bölümlerin öğrencilerine göre saldırganlık eğilimlerinin daha düşük olduğunu göstermektedir (Akıl, 2018). Bu bulgunun, sosyal bilimler programlarının müfredatlarındaki insan ilişkileri içeriği ile

açıklanabileceği düşünülmektedir. Nitekim iletişim becerilerinin artmasıyla öğrencilerin saldırganlık eğilimlerindeki azalma ilişkilendirilmektedir (Koç ve Büyükgöze-Kavas, 2015).

Aktif olarak spor yapan lise öğrencilerinde spor yapılan yılların artmasıyla birlikte saldırganlık eğilimlerinde azalmalar görüldüğü bulgusu yer almaktadır (Çelik ve ark., 2017). Araştırmacılar tarafından bu bulgu, ilk yıllarda sportmenlik anlayışının benimsenemediği ve spora yeni başlamanın heyecanı ile saldırganlık eğilimlerinin arttığı şeklinde açıklanmaktadır. Ayrıca ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde düzenli olarak spor yapan öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin spor yapmayanlara göre daha düşük olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2010). Bu bulgu, düzenli yapılan sporun ergenlik çağındaki bireylerde gerilimi azaltarak saldırganlık gelişimini engelleyebildiği şeklinde yorumlanmıştır. Ancak spor yapmanın saldırganlığı azaltmadaki olumlu etkilerinin yanı sıra sporla saldırganlık arasında pozitif yönlü ilişkiler ortaya koyan bulgular da göz ardı edilmemelidir. Örneğin takım sporu yapan üniversite öğrencilerinde saldırganlık eğilimlerinin orta düzeyden daha yüksek olduğuna yönelik bulgular bulunmaktadır (Sivrikaya, 2018).

Araştırmanın öğrenim görülen fakülte bazındaki bulguları alanyazın kapsamında değerlendirildiğinde, sporla aktif olarak uğraşmanın öğrencilerin saldırganlık eğilimleri üzerinde rol oynadığı görülmektedir. Öğrenim gördükleri bölüm gereği sporla uğraşan öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin yüksek olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerinin diğer öğrencilerden daha yüksek bulunması diğer araştırmaların bulgularıyla örtüşmektedir. Ancak spor-saldırganlık ilişkisinde sporla uğraşılan süre önemli görünmektedir. Bu nedenle spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinde mezuniyetlerine doğru veya mezuniyetlerinin ardından azalmalar gözlenebileceği beklentisi ileri sürülebilir.

Ebeveyn tutumlarına yönelik bulgular, demokratik bir ebeveyn tutumu ile yetiştirilen ve ailesi tarafından genel olarak bireysel yönelimlerini belirlemede desteklendiğine, kararlarına saygı duyulduğuna inanan öğrencilerin saldırganlık eğilimleri en düşük grup olduğunu göstermektedir. İlgisiz veya ihmalkâr bir ebeveyn tutumu ile karşılaşan, yani anne-babalarının kendi yaşam kararlarını ve neler yaşadıklarını önemsemediğini düşünen öğrencilerin fiziksel saldırganlık ve düşmanlık eğilimleri diğer öğrencilere göre daha yüksektir. Koruyucu ebeveyn tutumları yani sorumlulukların anne-babalar tarafından üstlenilip zarar görmemesi endişesiyle çocuğun yerine karar verme ve uygulama ise öğrenciler için öfkeyle ilişkili görülmektedir.

Ebeveyn tutumlarıyla saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkilere yönelik bulguların alanyazın ile tutarlılık sergilediği görülmektedir. Alanyazında baskıcı, aşırı koruyucu ve disiplinli ebeveyn tutumlarının çocuklar ve ergenler üzerinde olumsuz etkileri olduğu, demokratik ve kabullenici ebeveyn tutumlarının ise olumlu etkileri olduğu bilinmektedir (Garcia ve Serra, 2019; Sümer ve ark., 2010). Söz konusu olumsuz etkilerin nesnesi arasında ise bilhassa genç yetişkinlerin saldırganlık ve şiddet yönelimleri bulunmaktadır. Örneğin, Perez-Gramaje ve arkadaşlarının (2019) çalışması her ne kadar katı kurallar belirleme ve katı bir ebeveyn tutumunun saldırgan çocuklarda söz konusu yıkıcı davranışların engellenebilmesine katkı sağlayabileceği beklense de anlayışlı-otoriter ebeveyn yaklaşımlarının ihmalkâr-otoriter yaklaşımlara göre ergenlerde saldırgan davranışların azalmasında rol oynayabileceğine işaret etmektedir. Masud ve arkadaşlarının (2019) derleme çalışması da benzer şekilde yönlendirici ve otoriter ebeveyn tutumları arasında ayırım yapmakta; yönlendirici tutumları çocuğa yol gösterici ilkeler koyarken sevgi ile disiplin arasında denge kurulması olarak, otoriter tutumları ise kurallara uymadığında çocuğu sert biçimde cezalandıran ve itaat bekleyen bir ebeveyn tutumu olarak ele almaktadır. Anılan derlemenin bulguları, yönlendirici ebeveyn tutumlarının çocuklarda olumlu davranış gelişimini desteklediğini, buna karşılık otoriter tutumların ise saldırganlık-şiddet eğilimli çocuklar yetişmesinde rol oynadığını ortaya koymaktadır.

İlgisiz/ihmalkâr ve cezalandırıcı ebeveyn tutumlarının çocuklarda narsisizm, psikopati ve makyavelizm gibi olumsuz kişilik özellikleri gelişiminde rol oynadığı bilinmektedir (Yendell ve ark., 2022). Benzer şekilde, demokratik ebeveyn tutumları çocuklarda sağlıklı bir duygusal gelişimin yaşanması ve sosyal-ahlaki değerlerin içselleştirilmesi ile ilişkilendirilirken otoriter ve ilgisiz/ihmalkâr ebeveyn tutumları ise ahlaki değerlerin içselleştirilememesi ve duygusal gelişimin sağlıklı biçimde gerçekleşmesi ile ilişkilendirilmektedir (Gimenez-Serrano ve ark., 2022). Dolayısıyla bu araştırmada elde edilen ilgisiz/ihmalkâr ebeveyn tutumları ile yetişen üniversite öğrencilerinin fiziksel saldırganlık ve düşmanlık eğilimlerinin diğer öğrencilere göre yüksek olduğu bulgusu, söz konusu öğrencilerde duygusal gelişim, ahlaki-sosyal değerlerin içselleştirilmesi ve Makyavelizm, narsisizm gibi kişilik özellikleri çerçevesinde açıklanabilir. Buna göre ilgisiz/ihmalkâr ebeveyn tutumları söz konusu öğrencilerde diğerlerine zarar vermeme, diğerlerinin kötülüğünü istememe gibi değerlerin içselleştirilememesinde ve engellenmelerle karşılaştığında istediğini elde edebilmek adına kaba kuvvete başvurma gibi olumsuz düşünce ve davranış gelişiminde rol oynamış olabilir.

Bulgular, aile içerisinde fiziksel şiddete maruz kalma düzeyi arttıkça öğrencilerin fiziksel ve sözel saldırganlık,

düşmanlık ve öfke geliştirme eğilimlerinin arttığına işaret etmektedir. Nitekim aile içinde sık sık fiziksel şiddete maruz kalan katılımcılar tüm saldırganlık alt boyutlarında en yüksek puana sahip grupken, hiçbir zaman fiziksel şiddete maruz kalmayan katılımcılarsa saldırganlık eğilimleri en düşük grup olarak ön plana çıkmıştır. Aile içerisinde şiddete tanıklık etmenin şiddeti bir çözüm aracı olarak kabullenme ve şiddet uygulama eğilimlerini yordadığı bilinmektedir (Ayhan ve Özkan, 2016). Farklı bir çalışmada (Li ve ark., 2022), aile içerisinde şiddete maruz kalan ilkökul öğrencilerinin proaktif ve reaktif saldırganlık eğilimlerinin aile içerisinde şiddete maruz kalmayanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde, çocuklukta maruz kalınan ebeveyn fiziksel şiddeti veya istismarı üniversite döneminde genç yetişkinlerde fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke eğilimlerindeki artışlarla ilişkilendirilmektedir (King ve ark., 2018).

Aile içerisinde şiddete maruz kalan çocukların ileride kendilerinin uyguladığı saldırgan ve şiddet içerikli davranışlarda ahlaki çözülmenin ve şiddeti meşrulaştırmanın rol oynadığı bilinmektedir (Salzinger ve ark., 2008). Ayrıca şiddet mağduru çocuklarda sosyal öğrenme aracılığıyla saldırganlık ve şiddet eğilimlerinin şekillendiği de bilinmektedir. Buna göre, saldırganlık eğilimleri yüksek olan genç bireylerde söz konusu yıkıcı davranışlar gözlem yoluyla öğrenme, şiddeti-saldırganlığı meşrulaştıran sosyal normlar oluşması ve şiddet-saldırganlık aracılığıyla birey tarafından arzulanan sonuçların elde edilebileceği gibi beklentiler gelişmesi aracılığıyla gelişmektedir (Salimi, ve ark., 2019). Dolayısıyla bu araştırmada elde edilen sık sık aile içi fiziksel şiddete maruz kalan öğrencilerin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke eğilimlerinin diğer öğrencilere göre yüksek olduğu bulgusu, söz konusu öğrencilerde şiddetin ve saldırganlığın sosyal öğrenme yoluyla içselleştirildiğine işaret etmektedir. Ebeveynleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalan öğrencilerin, şiddeti meşrulaştırarak ve şiddetin gerektiğinde olumlu sonuçlar elde edilebilmesi adına uygun bir davranış modeli olabileceği yönünde sosyal normlar geliştirerek kendi davranışlarında da söz konusu yıkıcı eğilimleri sergileyebildikleri söylenebilir.

Yaşam amacıyla ilgili bulgular, zengin olma veya statü sahibi olma gibi materyalist hedeflerin yaşam amacı olarak belirlenmesinin üniversite öğrencilerinde fiziksel ve sözel saldırganlık sergileme, düşmanca düşünceler ve öfke duygusu geliştirme eğilimlerinin artmasında rol oynayabileceğini göstermektedir. Buna karşılık, sevilen bir insan olma gibi sosyal ilişkilere öncelik veren amaçlar yaşamı yönlendirdiğinde öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin azalabileceği görülmektedir. Manevi bir yönü olan ve çevreden alınan dışsal geri bildirimlerden veya

materyalist başarılarından çok bireye kendisini gerçekleştirebilme yönünde içsel bir tatmin sağlayan anlamlı bir hayat yaşama amacı ise tüm saldırganlık türlerinde yıkıcı davranışların azalmasında önemli bir etken olarak ön plana çıkmaktadır.

Çocuklar ve ergenler ile gerçekleştirilen çalışmalar, yaşamdan herhangi bir beklentisi veya umudu olmayan gençlerin okulda silah taşıma, akranlarına veya kendilerine zarar verme gibi şiddet içerikli ve saldırgan davranışlara yatkınlığını ortaya koymaktadır (Duke ve ark., 2011). Ayrıca ortaokul ve üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmalar (Kılıçarslan ve Liman, 2020; Yalçın ve Gençdoğan, 2019), saldırganlık eğilimlerinin mutluluk düzeyi ile negatif yönlü ilişkiler sergilediğine ve gençlerin mutluluk düzeyi üzerinde olumsuz bir rolü olabileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, saldırganlık ve yaşam amacı ilişkisinde kendilerini tatmin edebilecek anlamlı bir yaşam amacı benimseyen ve böylelikle psikolojik tatmin yaşayabilen gençlerin saldırganlık eğilimlerinin düşük olacağı; aksine tatmin edici bir yaşam amacı belirleyemeyen gençlerde ise yaşam amacı-saldırganlık ilişkisinin kısır bir döngü üreterek saldırganlık ve şiddet eğilimlerini yordayacağı görülmektedir.

Değişken/kararsız mutluluk ile otantik mutluluk arasında ayırım yapan araştırmacılar (Şanlı ve ark., 2019), hayatın anlamını bilinçli bir şekilde fark edebilme, olumsuz duygular ve yaşam olayları karşısında bile umudu kaybetmeden durabilme, hayatındaki anlamdan dolayı mutluluk yaşama ve üzüntüler karşısında bile sahip olduklarını düşünerek kendini teselli edebilmeyi otantik mutluluk olarak ele almaktadır. Ayrıca varoluşsal sorgulamanın belirgin biçimde yaşandığı gençlik döneminde varoluşsal boşluk içerisine düşen gençlerin değerlerin anlamsızlaşmasıyla birlikte alkol ve uyuşturucu madde kullanımı yanında saldırganlık ve şiddet gibi olumsuz davranışlara sürüklenebildiği bilinmektedir (Şanlı ve Ersanlı, 2016).

Alanyazında manevi değerler ile materyalist değerlerin saldırganlık ve şiddet eğilimleri üzerinde olumlu veya olumsuz rol oynayabileceğini gösteren bulgular dikkati çekmektedir. Örneğin Uysal ve Turan'ın (2019) çalışması, dindarlık düzeyleri yüksek üniversite öğrencilerinin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve öfke eğilimlerinin daha düşük olduğuna işaret etmektedir. Anılan çalışmada yüksek dindarlık düzeyinin, sürekli kaygıyı azaltarak saldırgan davranışları azaltabileceği görülmektedir. Shek ve arkadaşları (2022) tarafından yürütülen çalışmanın bulguları ise, maddiyata önem verme gibi materyalist değerlere sahip olmanın ilkökul ve ortaokul öğrencilerinde benmerkezcilik gelişimini tetikleyebildiği ve böylece çete kavgalarına karışma ve zorbalık gibi şiddet eğilimlerini yordadığı ortaya koymaktadır.

Özetlenen bulgular ve teorik çerçeve kapsamında, bu araştırmada elde edilen ve yaşam amacı olarak zengin olma-statü sahibi olma gibi materyalist değerleri benimseyen üniversite öğrencilerinin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke eğilimlerinin diğer öğrencilere göre yüksek olduğu bulgusunun, söz konusu öğrencilerde benmerkezcilik veya varoluşsal boşluk gelişimi ile ilişkili olabileceği görülmektedir. Bunun aksine, anlamlı bir hayat yaşama veya diğerleri tarafından sevilme gibi sosyal veya manevi içerikli bir yaşam amacı belirlemenin, öğrencileri otantik mutluluk, manevi ve toplumsal değerlerin içselleştirilmesi, sağlıklı bir varoluşsal gelişim üzerinden saldırganlık ve şiddet davranışlarından alıkoyabildiği düşünülmektedir.

Saldırganlık eğilimleri ile ilişkisi saptanan söz konusu değişkenler incelendiğinde, bunlardan bir kısmının öğrencilerin doğrudan kendileriyle ilişkili bireysel etkenler (cinsiyet, öğrenim görülen fakülte, yaşam amacı) olduğu; bir kısmının ise çevresel-sosyal etkenler (ebeveyn tutumları, aile içerisinde fiziksel şiddete maruz kalma) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu yıkıcı davranışların ve eğilimlerin azaltılabilmesi adına uygulanacak müdahalelerin bireysel ve sosyal bileşenleri birlikte dikkate alması gerekliliği ortadadır.

Donat-Bacıoğlu (2014) tarafından gerçekleştirilen meta-analiz çalışması, ülkemizde şiddet ve saldırganlığın önlenmesi amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen müdahale programlarının umut vadettiğine işaret etmektedir. Anılan çalışmada şiddet-saldırganlık azaltma müdahalelerinin ortalama etki büyüklüğü $E=+1.169$ olarak hesaplanmıştır ve bu etki büyüklüğü güçlü olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, 10 oturumdan kısa süren müdahale programlarının, 10 oturumdan uzun süren müdahale programlarına göre çocuklarda ve ergenlerde saldırganlık ve şiddet eğilimlerini azaltmadaki başarısının daha düşük olduğu saptanmıştır.

Saldırganlık eğilimlerini azaltmaya yönelik olarak bireysel etkenler üzerinden temellendirilen uygulamalar incelendiğinde, öfke duygusunun saldırgan olmayan biçimlerde ifade edilebilmesi ve şiddet-saldırganlık üzerine farkındalık kazanma yollarının tercih edildiği görülmektedir. Örneğin lise öğrencilerinde gerçekleştirilen ve psiko-eğitime dayalı bir saldırganlık azaltma programında (Yavuzer ve Üre, 2010), öğrencilerin kendi davranışlarının nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin farkındalık kazanmaları, öfkelendiklerinde ve çatışma içerisindeyken verdikleri uygun olan-olmayan tepkileri ayırt edebilmeleri, karşısındakini dinleme ve anlama becerilerinin geliştirilmesi, anlaşmazlıklarda çözüm odaklı bir tutum sergileyebilmeleri üzerinde durulmuştur. Anılan uygulama sonucunda öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin azaldığı belirtilmektedir. İlkokul öğrencileriyle gerçekleştirilen diğer bir psiko-eğitim programında (Çekiç

ve ark., 2019) ise saldırgan davranışların azaltılmasında çocuklar için hazırlanan hikayeler kullanılmıştır. Bu yöntemde hikayeler öğrenciler tarafından canlandırılarak dramalar gerçekleştirilmiştir. Anılan uygulama neticesinde çocuklarda öfke kontrol becerisinin geliştiği ve hem diğer çocuklara hem de eşyalara zarar verme davranışlarında azalma elde edilebildiği görülmektedir. Manevi değerler üzerine şekillenecek yaşam amaçlarının bir bileşeni olarak görülebilecek merhamet duygusunun ilkökul öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerini azaltmadaki etkisinin değerlendirildiği bir çalışmada ise (Genç, 2018), merhamet değerine yönelik farkındalıklarının artırılması amacıyla öğrencilere olumlu örnekler sunulmuş ve çevreleriyle merhamet konusunda iletişim içerisinde olmalarını sağlayacak bir eğitim verilmiştir. Anılan merhamet eğitiminin, öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin azalmasında işlevsel olduğu belirtilmiştir.

Genç bireylerde gözlemlenen şiddet ve saldırganlık sorunlarının çözümünde ebeveynlik becerilerinde yetersizlik, iletişim sorunları, öfke yönetimi sorunlarının çözümü ve çocukların aile içi şiddetten korunmasına yönelik olarak ebeveynlere çeşitli eğitimler verilmesi, alanyazında vurgulanan yaklaşımlar arasında ön plana çıkmaktadır (Başoğlu ve ark., 2017). Saldırganlık ve şiddet eğilimlerini azaltmaya yönelik olarak söz konusu sosyal etkenler üzerinden temellendirilen uygulamalar incelendiğinde, ebeveynlik becerilerinin artırılmasına, aile içi iletişimin geliştirilmesine ve çocuklara yönelik şiddet içermeyen davranış ve tutumların desteklenmesine yönelik uygulamaların yer aldığı görülmektedir. Bu uygulamalar içerisinde ön plana çıkan şiddetsiz karşı koyma modeli, şiddetin ve saldırganlığın önlenmesinde genç bireyi tek sorumlu olarak ele almamakta, çocuğun şiddet-saldırganlık davranışları karşısında ebeveynler ve kardeşler başta olmak üzere aileyi bir sistem olarak şiddet içermeyen ve destekleyici bir yaklaşımla çözümler üretmeye yönlendirmektedir (Kılıçarslan ve Erdem, 2017). Şiddetsiz karşı koyma modelinin test edildiği bir çalışmada (Kılıçarslan, 2019), okul içerisinde akran zorbalığı ve disiplin sorunları yaşayan öğrencilerin velileriyle çalışılmış ve on dört oturumluk ebeveyn programının söz konusu çocuklarda görülen şiddet davranışlarının azalmasında işlevsel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bahsedilen çalışmada, uygulanan şiddetsiz karşı koyma programı aracılığıyla ailenin bir bütün olarak olumlu tutum ve davranışlar kazandığı, çocuklarda şiddet-saldırganlık davranışlarının azalmasının yanında algılanan desteğin arttığı ve ebeveynlerin de stres ve yetersizlik duygularında önemli azalmalar elde edilebildiği belirtilmektedir.

Sonuç ve Öneriler: Bu araştırmanın bulguları, üniversite öğrencilerinde erkek cinsiyete sahip olma, spor bilimleri fakültesinde öğrenim görme, ilgisiz/ihmalkâr ve koruyucu ebeveyn tutumları ile yetişme, aile içerisinde sık sık fiziksel

şiddete maruz kalma ve son olarak zengin-statü sahibi olma gibi materyalist yaşam amaçları belirlemeye bağlı olarak saldırganlık eğilimlerinin artabileceğini ortaya koymaktadır. Bulgular alanyazında yer alan şiddet-saldırganlık azaltma uygulamaları ile bütüncül olarak değerlendirildiğinde, üniversite öğrencilerinde saldırganlık ve şiddet davranışlarının azaltılmasında aşağıda belirtilen önerilerin işlevsel olabileceği düşünülmektedir:

- Saldırganlık ve şiddet davranışlarının azaltılabilmesi için, söz konusu davranışların temelinde yatan bireysel ve sosyal etkenlerin rolü birlikte dikkate alınmalıdır.
- Genç yetişkinlerin saldırganlık eğilimleri üzerinde rol oynayan önemli bir bireysel etken, belirlenen yaşam amacıdır. Materyalist değerler ve amaçlar karşısında otantik mutluluğu sağlayabilecek manevi yaşam amaçlarının belirlenebilmesi adına genç bireylere yönelik değerler eğitimi ve sosyal-ahlaki değerleri kazandırma uygulamaları planlanabilir.
- Genç yetişkinlerin saldırganlık eğilimleri üzerinde ebeveynlerinin tutumları ve aile içerisindeki ilişkiler önemli bir rol oynamaktadır. Saldırganlık ve şiddet uygulayan genç yetişkinler, söz konusu davranışların tek sorumlusu olarak görülmemelidir. Ebeveynler başta olmak üzere aile bir sistem olarak şiddet-saldırganlık azaltma müdahalelerine dahil edilebilir.
- Üniversitelerde değerler eğitimi yanında kişiler arası ilişkiler ve etkili etkileşim gibi dersler sayısal-sözel programlar fark etmeksizin farklı programların müfredatına eklenebilir.
- Saldırganlık ve şiddet azaltma uygulamalarının kısa bir süre zarfına sıkıştırılmadan yürütülmesi, söz konusu uygulamaların işlevselliğini belirlemektedir. Bu nedenle üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilecek uygulamalarda elde edilecek davranış değişikliklerinin kalıcı olabilmesi adına zamansal planlamalar ayrıca göz önünde bulundurulabilir.

Sınırlılıklar: Söz konusu çalışmanın bulguları üniversite öğrencileri örneklemeyle sınırlıdır. Benzer çalışmaların farklı bölgelerde ve şehirlerde de gerçekleştirilerek bulguların karşılaştırılmasıyla kültürel, coğrafi vb. etkenlerin rolü ortaya konabilir. Ayrıca ilgili değişkenlerin üniversite öğrencilerinden daha farklı örneklem grupları üzerinde incelenmesinin anlamlı olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı olarak, saldırganlık eğilimi çerçevesinde yalnızca diğerlerine yönelik saldırganlığın ölçümlenmiş olması gösterilebilir. Gelecek çalışmalarda kişinin kendisine yönelik saldırgan eğilimleri de benzer değişkenler çerçevesinde ayrıca incelenebilir.

Yazar Katkıları: T.D.G. çalışmanın tasarlanması, literatür taraması, verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması, makalenin yazılması, yayınlanacak son haline onay verilmesi. Ş.E. çalışmanın tasarlanması, literatür taraması, verilerin analizi ve yorumlanması, makalenin yazılması, yayınlanacak son haline onay verilmesi, makalenin eleştirel revizyonu.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Yazarlar bu yazı için herhangi finansal destek almamıştır.

Kaynaklar

- Abasiubong, F., Abiola, T. ve Udofia, O. (2011). A comparative study of aggression amongst Nigerian University students in Niger delta region. *Psychology, Health and Medicine*, 16(1), 86-93.
- Akıl, A. M. (2018). *Üniversite öğrencilerinde mizah eğiliminin saldırganlık üzerindeki etkilerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Alorani, O. I. ve Alradaydeh, M. F. (2017). Depression, aggression and spiritual well-being among the university students in Jordan. *European Scientific Journal*, 13(2), 269-280. <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2016.v13n2p269>
- Alvarez-Garcia, D., Nunez, J. C., Garcia, T. ve Barreiro-Collazo, A. (2018). Individual, family, and community predictors of cyber-aggression among adolescents. *European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 10(2), 79-88. <https://doi.org/10.5093/ejpalc2018a8>
- Ayhan, F. ve Özkan, B. (2016). Domestic violence impact on adolescents. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 3753-3767. <https://doi.org/10.14687/jhs.v13i3.3923>
- Baş, D. (2020). *Trakya üniversitesinin merkez ilçede eğitim gören öğrencilerinin şiddet eğilimleri ve toplumsal cinsiyete ilişkin tutumları* [Tıpta uzmanlık tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Başoğlu, C., Lök, N. ve Öncel, S. (2017). Çocukların aile içi şiddetten korunmasında ailelere yönelik girişimler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(2), 123-135. <https://doi.org/10.18863/pgy.281334>
- Buss, A. H. ve Perry, M. (1992). Personality processes and individual differences: The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452-459.
- Caamano-Isorna, F., Adkins, A., Moure-Rodriguez, L., Conley, A. H. ve Dick, D. (2021). Alcohol use and sexual and physical assault victimization among university students: Three years of follow-up. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(7-8), 3574-3595. <https://doi.org/10.1177/0886260518780413>
- Camadan, F. ve Yazıcı, H. (2017). Üniversite öğrencilerinde gözlenen saldırganlık eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(2), 225-234. <https://doi.org/10.5961/jhes.2017.202>
- Carre, J. M. ve Olmstead, N. A. (2015). Social neuroendocrinology of human aggression: Examining the role of competition-induced testosterone dynamics. *Neuroscience*, 286, 171-186. <https://doi.org/10.1016/j.neuroscience.2014.11.029>
- Chan, K. L., Straus, M. A., Brownridge, D. A., Tiwari, A. ve Leung, W. C. (2008). Prevalence of dating partner violence and suicidal ideation among male and female university students worldwide. *Journal of Midwifery & Women's Health*, 53(6), 529-537. <https://doi.org/10.1016/j.jmwh.2008.04.016>
- Choi, E. P. H., Wong, J. Y. H. ve Fong, D. Y. T. (2017). Mental health and health-related quality of life of Chinese college students who were the victims of dating violence. *Quality of Life Research*, 26, 945-957. <https://doi.org/10.1007/s11136-016-1413-4>

- Contreras, L., Leon, S. P. ve Cano-Lozano, M. C. (2020). Socio-cognitive variables involved in the relationship between violence exposure at home and child-to-parent violence. *Journal of Adolescence*, 80, 19-28. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.01.017>
- Çekiç, A., Buğa, A., Kul, A. ve Şap, G. (2019). Akılcı duygusal davranışçı terapiye dayalı psiko-eğitim programının ilköğrencilerinin saldırganlık düzeylerine etkisi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 103-113. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2019.19.43815-538307>
- Çelik, A., Zengin, S. ve Baş, M. (2017). Sporcu lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(4), 20-31.
- Çelik, H. ve Kocabıyık, O. O. (2014). Genç yetişkinlerin saldırganlık ifade biçimlerinin cinsiyet ve bilişsel duygu düzenleme tarzları bağlamında incelenmesi. *Trakya University Journal of Education*, 4(1), 139-155.
- Demirtaş-Madran, H. A. (2013). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(2), 1-6. <https://doi.org/10.5080/u6859>
- Donat-Bacıoğlu, S. (2014). Şiddet ve saldırganlığın azaltılmasında önleme ve müdahale programlarının etkililiği: Meta analiz çalışması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5(42), 294-304.
- Du, T. V., Miller, J. D. ve Lynam, D. R. (2022). The relation between narcissism and aggression: A meta-analysis. *Journal of Personality*, 90(4), 574-594. <https://doi.org/10.1111/jopy.12684>
- Duke, N. N., Borowsky, I. W., Pettingell, S. L. ve McMorris, B. J. (2011). Examining youth hopelessness as an independent risk correlate for adolescent delinquency and violence. *Maternal and Child Health Journal*, 15, 87-97. <https://doi.org/10.1007/s10995-009-0550-6>
- Dursun, S., Gökçe, A. ve Aytaç, S. (2020). Siber zorbalık: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Inquiry*, 13(2), 465-485. <https://doi.org/10.37093/ijsi.837694>
- Erdoğdu, M. Y. (2010, Kasım). Öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmeleri. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (s. 11-13) içinde. Antalya, Türkiye.
- Fekih-Romdhane, F., Malaeb, D., Sarray El Dine, A., Obeid, S. ve Hallit, S. (2022). The relationship between smartphone addiction and aggression among Lebanese adolescents: The indirect effect of cognitive function. *BMC Pediatrics*, 22, 735. <https://doi.org/10.1186/s12887-022-03808-y>
- Garcia, O. F. ve Serra, E. (2019). Raising children with poor school performance: Parenting styles and short-and long-term consequences for adolescent and adult development. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16, 1089. <https://doi.org/10.3390/ijerph16071089>
- Garofalo, C., Neumann, C. S. ve Velotti, P. (2021). Psychopathy and aggression: The role of emotion dysregulation. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(23-24), 12640-12664. <https://doi.org/10.1177/0886260519900946>
- Genç, M. F. (2018). Merhamet eğitiminin saldırganlık davranışını azaltmadaki rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45, 61-82. <https://doi.org/10.17120/omuifd.450254>
- Gimenez-Serrano, S., Garcia, F. ve Garcia, O. F. (2022). Parenting styles and its relations with personal and social adjustment beyond adolescence: Is the current evidence enough?. *European Journal of Developmental Psychology*, 19(5), 749-769. <https://doi.org/10.1080/17405629.2021.1952863>
- Guan, F., Zhan, C., Li, S., Tong, S. ve Peng, K. (2024). Effects of self-compassion on aggression and its psychological mechanism through perceived stress. *BMC Psychology*, 12, 667. <https://doi.org/10.1186/s40359-024-02191-w>

- Hamdan-Mansour, A. M., Halabi, J. O. ve Dawani, H. A. (2009). Depression, hostility, and substance use among university students in Jordan. *Mental Health and Substance Use: Dual Diagnosis*, 2(1), 52-63. <https://doi.org/10.1080/17523280802593301>
- Hasta, D. ve Güler, M. E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 64-104.
- Iqbal, M., Bardwell, H. ve Hammond, D. (2019). Estimating the global economic cost of violence: Methodology improvement and estimate updates. *Defence and Peace Economics*, 32(4), 403-426. <https://doi.org/10.1080/10242694.2019.1689485>
- Jenaro, C., Flores, N. ve Frias, C. P. (2021). Anxiety and depression in cyberbullied college students: A retrospective study. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(1-2), 579-602. <https://doi.org/10.1177/0886260517730030>
- Karataş, Z. (2008). Lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 277-294.
- Karataş, Z. (2009). Saldırganlık: Saldırganlığın ergenler üzerindeki etkileri. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 34(367), 29-36.
- Kartalci, Ş. (2010). Testosteron ve depresyon. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2(4), 457-472.
- Kaufman, M. R., Tsang, S. W., Sabri, B., Budhathoki, C. ve Campbell, J. (2019). Health and academic consequences of sexual victimisation experiences among students in a university setting. *Psychology & Sexuality*, 10(1), 56-68. <https://doi.org/10.1080/19419899.2018.1552184>
- Kaya, Y. ve Arslan Şeker, S. (2022). Hemşirelik öğrencilerinde akran zorbalığı ile ilişkili faktörler ve kendini kabul arasındaki ilişki. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(4), 1641-1661.
- Kılıçarslan, S. (2019). Şiddet davranışları olan çocuklara sahip ebeveynlere yönelik şiddetsiz karşı koyma programının etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(2), 701-716. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2691>
- Kılıçarslan, S. ve Erdem, D. (2017). Ebeveynler için yeni bir baş etme modeli: Yeni otorite şiddetsiz karşı koyma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 66-89.
- Kılıçarslan, S. ve Liman, B. (2020). Examining the relationship between happiness and aggression among adolescents. *International Online Journal of Educational Sciences*, 12(5), 244-262. <https://doi.org/10.15345/ijoes.2020.05.017>
- King, A. R., Ratzak, A., Ballantyne, S., Knutson, S., Russell, T. D., Pogalz, C. R. ve Breen, C. M. (2018). Differentiating corporal punishment from physical abuse in the prediction of lifetime aggression. *Aggressive Behavior*, 44, 306-315. <https://doi.org/10.1002/ab.21753>
- Koç, B. ve Büyükgöze Kavas, A. (2015). Üniversite öğrencilerinin saldırganlık, kişilerarası problem çözme becerileri, kişilerarası ilişki tarzları ve iletişim beceri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4(2), 783-799.
- Koç, B., Gül, A., Temli, D. G., Aksoy, C., Arslantürk, S. ve Küçükkesici, B. (2018a). Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılıklarının saldırganlık eğilimleri üzerindeki rolü. A. Solak (Ed.), *Şiddet ve Sosyal Travmalar* (s. 81-121) içinde. Samsun, Türkiye: HEGEM.
- Koç, B., Arslantürk, S., Temli, D. G., Küçükkesici, B., Aksoy, C. ve Gül, A. (2018b). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algıları ile evlilikte kadına yönelik fiziksel şiddete ilişkin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. A. Solak (Ed.), *Şiddet ve sosyal travmalar* (s. 298-327) içinde. HEGEM.
- Kokkinos, C. M. ve Antoniadou, N. (2019). Cyber-bullying and cyber-victimization among undergraduate student teachers through the lens of the general aggression model. *Computers in Human Behavior*, 98, 59-68. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.04.007>
- Kuzucu, Y. ve Şimşek, Ö. F. (2013). Self-determined choices and consequences: The relationship between basic psychological needs satisfactions and aggression in late adolescents. *The Journal of General Psychology*, 140(2), 110-129. <https://doi.org/10.1080/00221309.2013.771607>
- Lakhdar, M. P. A., Rozi, S., Peerwani, G. ve Nathwan, A. A. (2020). Effect of parent-child relationship on physical aggression among adolescents: Global school-based student health survey. *Health Psychology Open*, 7(2), 1-8. <https://doi.org/10.1177/2055102920954715>
- Li, X., Wang, Y., Li, J., Tang, J., Zhang, J., Wang, M. ve Jiang, S. (2022). Violence exposure across multiple contexts as predictors of reactive and proactive aggression in Chinese preadolescents. *Aggressive Behavior*, 48(3), 319-330. <https://doi.org/10.1002/ab.22016>
- Masud, H., Ahmad, M. S., Cho, K. W. ve Fakhr, Z. (2019). Parenting styles and aggression among young adolescents: A systematic review of literature. *Community Mental Health Journal*, 55, 1015-1030. <https://doi.org/10.1007/s10597-019-00400-0>
- Medrano, J. L. J., Lopez Rosales, F. ve Gamez-Guadix, M. (2018). Assessing the links of sexting, cyber victimization, depression, and suicidal ideation among university students. *Archives of Suicide Research*, 22(1), 153-164. <https://doi.org/10.1080/13811118.2017.1304304>
- Mousavi, S. G., Keramatian, K., Maracy, M. R. ve Fouladi, M. (2012). Suicidal ideation, depression, and aggression among students of three universities of Isfahan, Iran in 2008. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 6(1), 47-53.
- Perez-Gramaje, A. F., Garcia, O. F., Reyes, M., Serra, E. ve Garcia, F. (2020). Parenting styles and aggressive adolescents: relationships with self-esteem and personal maladjustment. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 12(1), 1-10. <https://doi.org/10.5093/ejpalc2020a1>
- Poling, D. V., Smith, S. W., Taylor, G. G. ve Worth, M. R. (2019). Direct verbal aggression in school settings: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 46, 127-139. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2019.01.010>
- Pörhöla, M., Cvancara, K., Kaal, E., Kunttu, K., Tampere, K. ve Torres, M. B. (2020). Bullying in university between peers and by personnel: Cultural variation in prevalence, forms, and gender differences in four countries. *Social Psychology of Education*, 23, 143-169. <https://doi.org/10.1007/s11218-019-09523-4>
- Salimi, N., Karimi-Shahanjarini, A., Rezapur-Shahkolai, F., Hamzeh, B., Roshanaei, G. ve Babamiri, M. (2019). Aggression and its predictors among elementary students. *Journal of Injury and Violence Research*, 11(2), 159-170.
- Salzinger, S., Rosario, M., Feldman, R. S. ve Ng-Mak, D. S. (2008). Aggressive behavior in response to violence exposure: Is it adaptive for middle-school children?. *Journal of Community Psychology*, 36(8), 1008-1025. <https://doi.org/10.1002/jcop.20275>
- Schenk, A. M. ve Fremouw, W. J. (2012). Prevalence, psychological impact, and coping of cyberbully victims among college students. *Journal of School Violence*, 11(1), 21-37. <https://doi.org/10.1080/15388220.2011.630310>
- Set, Z. (2020). Flört şiddeti: Bir gözden geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(4), 444-454. <https://doi.org/10.18863/pgy.674468>
- Shaikh, F. B., Rehman, M. ve Amin, A. (2020). Cyberbullying: A systematic literature review to identify the factors impelling university students towards cyberbullying. *IEEE Access*, 8, 148031-148051. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3015669>
- Shaughnessy, J. J., Zechmeister, E. B. ve Zechmeister, J. S. (2016). *Psikolojide araştırma yöntemleri*. Nobel.

- Shek, D. T., Dou, D., Zhu, X., Li, X. ve Tan, L. (2022). Materialism, egocentrism and delinquent behavior in Chinese adolescents in mainland China: A short-term longitudinal study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 4912. <https://doi.org/10.3390/ijerph19084912>
- Shorey, R. C., Sherman, A. E., Kivisto, A. J., Elkins, S. R., Rhatigan, D. L. ve Moore, T. M. (2011). Gender differences in depression and anxiety among victims of intimate partner violence: The moderating effect of shame proneness. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(9), 1834-1850. <https://doi.org/10.1177/0886260510372949>
- Sivrikaya, A. H. (2018). Takım sporlarında yer alan üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 1312-1316. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.3020>
- Spector, P. E. (2019). Do not cross me: Optimizing the use of cross-sectional designs. *Journal of Business and Psychology*, 34(2), 125-137. <https://doi.org/10.1007/s10869-018-09613-8>
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E. ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Şanlı, E. ve Ersanlı, K. (2016). Sürüklendiğimiz varoluşsal boşluk ve değerler. A. Güvenç Saygın ve M. Saygın (Ed.), *Eğitimde Gelecek Arayışları: Düünden Bugüne Türkiye’de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* (s. 59-78) içinde. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Şanlı, E., Çelik, S. B. ve Gençoğlu, C. (2019). Validity and reliability of the authentic happiness scale. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 22(1), 5-20. <https://doi.org/10.5782/2223-2621.2019.22.1.5>
- Taquette, S. R. ve Maia Monteiro, D. L. (2019). Causes and consequences of adolescent dating violence: A systematic review. *Journal of Injury and Violence Research*, 11(2), 137-147.
- Taşar, H. H. (2019). Eğitimde şiddet ve şiddeti azaltma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2), 899-912. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.557870>
- Thomas, R. (2019). College student peer aggression: A review with applications for colleges and universities. *Aggression and Violent Behavior*, 48, 218-229. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2019.08.013>
- Uysal, V. ve Turan, Y. (2019). Üniversite öğrencilerinde sürekli kaygı, dindarlık ve saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiler. *Bilimname*, (40)4, 67-104. <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.577468>
- Valois, R. F., Zullig, K. J., Huebner, E. S. ve Drane, J. W. (2001). Relationship between life satisfaction and violent behaviors among adolescents. *American Journal of Health Behavior*, 25(4), 353-366.
- Vongas, J. G. ve Al Hajj, R. (2017). The effects of competition and implicit power motive on men’s testosterone, emotion recognition, and aggression. *Hormones and Behavior*, 92, 57-71. <https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2017.04.005>
- Yalçın, R. Ü. ve Gençdoğan, B. (2019). Mutluluk saldırganlığın yordayıcısı mıdır? Üniversite öğrencileri ile bir yapısal eşitlik modeli çalışması. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 8(3), 593-608. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.510491>
- Yavuzer, Y. ve Üre, Ö. (2010). Saldırganlığı önlemeye yönelik psiko-eğitim programının lise öğrencilerindeki saldırganlığı azaltmaya etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 389-405.
- Yendell, A., Clemens, V., Schuler, J. ve Decker, O. (2022). What makes a violent mind? The interplay of parental rearing, dark triad personality traits and propensity for violence in a sample of German adolescents. *PLoS One*, 17(6), e0268992. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0268992>
- Zedeck, S. (Ed.). (2014). *APA dictionary of statistics and research methods*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14336-000>
- Zhou, J., Yang, J., Yu, Y., Wang, L., Han, D., ... Yang, Y. (2017). Influence of school-level and family-level variables on Chinese college students’ aggression. *Psychology, Health and Medicine*, 22(7), 823-833.